

Luďa Klusáková – Laure Teulieres (eds.): *Frontiers and Identities. Cities in Regions and Nations*. Edizioni Plus – Pisa University Press, Pisa 2008, 346 s.

Anglicky psaný sborník obsahující devatenáct textů věnovaných problematice hranic a identit na úrovni měst, regionů a národů je jedním z výsledků spolupráce skupiny evropských historiků a několika badatelů reprezentujících příbuzné obory, většinou zřejmě mladší generace, členů Tematické pracovní skupiny č. 5 mezinárodního výzkumného projektu s poněkud komplikovaným názvem „Creating Links and Innovative Overviews for a New History Research Agenda for the Citizens of a Growing Europe“ (CLIOHRES). Projekt zahájený v roce 2005, který bude trvat do roku 2010, je podpořen Evropskou komisí jako Network of Excellence v rámci 6. Rámcového programu evropského výzkumu. Sdružuje 44 univerzit a jeden akademický ústav ze 31 zemí, mezi nimi dvou mimoevropských. Z České republiky se jej účastní Univerzita Karlova. Sborník je již třetí publikací, kterou vydává pracovní skupina zabývající se otázkami hranic a identit (v roce 2005 to byl sborník *Frontiers and Identities. Exploring the Research Area* editovaný Luďou Klusákovou a Stevenem G. Ellisem, v roce 2006 stejní editoři vydali *Imagining Frontiers. Contesting Identities*). Jádrem současné publikace tvoří referáty přednesené v roce 2006 na stockholmské konferenci Evropské asociace pro dějiny měst a dále rozpracované na základě diskusí pracovní skupiny.

Ačkoliv poslední sborník *Frontiers and Identities*, o kterém zde referujeme, je díky

širokému tematickému a oborovému záberu, velkému počtu autorů z mnoha zemí a nestejnému rozsahu i zaměření příspěvků typickým produktem velkých multinárodních výzkumných projektů financovaných v rámci evropských Rámcových programů, vytvářejících si často jakýsi vnitřní „federativní“ režim, kdy se editoři výsledných publikací snaží dát slovo každému zúčastněnému národnímu týmu a maximálnímu počtu autorů, přes to všechno je výsledek v tomto případě, na rozdíl od mnoha podobných kolektivních publikací, překvapivě kvalitní. Dobrou práci odvedli editoři v orientační úvodní i ve shrnující závěrečné kapitole a také tím, že příspěvky smysluplně rozdělili do čtyř na sebe navazujících a alespoň přibližně homogenních, i když rozsahem nestejných částí, zabývajících se postupně různými aspekty vymezení a tvorby územních identit. Nevznikl tak tematický „slepenec“, příznačný pro výsledné publikace mnohých evropských velkoprojektů, ale obsahově vcelku dobře provázané konzistentní dílo.

První z uvedených částí, *Concepts, Methods and Approaches* (Pojmy, metody a přístupy), zahrnuje tři teoreticky zaměřené příspěvky. Ve stati *Reading the City. Methodological Considerations on Urban History and Urban Studies* (Porozumění městu: metodologické úvahy o dějinách a výzkumu města) Dobrochna Kalwa z Jagellonské univerzity v Krakově rozebírá přístupy různých sociálněvědních oborů k výzkumu měst a jejich význam pro historické studium měst. Devizou tohoto principiálního textu je teoretická a metodologická otevřenost historických studií města. Barbara Klich-Kluczewska z téže univerzity se v příspěvku *Public Spa-*

ce and Private Places within the City (Veřejný prostor a soukromé městské lokality) zamýšlí nad dichotomií veřejného versus soukromého prostoru a její použitelností při analýze měst ve východní střední Evropě v době „reálného socialismu“. Autorem třetí stati *The Moral Territory. Sexual Frontiers and Identities in Urban/Rural Historiography* (Morální teritorium: sexuální hranice a identity v historiografii města a venkova) je Laurent Gaisard z Univerzity Toulouse le Mirail a Free University of Brussels, který předkládá sociologicky argumentované historické vysvětlení sexuálních hranic a identit v městském a venkovském prostoru. Jako inspirační zdroj připomíná Chicagskou školu, která studovala město jako „sociologickou laboratoř“.

Druhá část publikace *Identity Creation through Administrative or Physical Borders* (Vytváření identit prostřednictvím administrativních nebo fyzických hranic) ilustruje tuto problematiku na dějinách čtyř evropských měst. William M. Aird z Cardiff University v textu *The Boundaries of Medieval Misogyny. Gendered Urban Space in Medieval Durham* (Hranice středověké misogynie: genderově segregovaný prostor ve středověkém Durhamu) popisuje situaci, kdy zákazem vstupu žen do okolí tamní katedrály dala církev vzniknout genderově vyloučenému a současně posvátnému prostoru uvnitř města. Bram Vannieuwenhuyze z University of Ghent je autorem stati *Urban Territories in Late Medieval Brussels. Imagined Frontiers and Responsible Institutions* (Vnitroměstská teritoria v pozdně středověkém Bruselu. Fiktivní hranice a instituce, které je využívají). Kapitola pojednává o různých paralelních, vzájemně se překrývají-

cích a většinou vágně vymezených územních členěních dávného Bruselu a o jejich funkcích při obraně města, organizaci obchodu a výběru daní. Městské úřady využívaly neurčitého rozhraničení města ve svůj prospěch. Pouze městské hrady vymezovaly zóny města jednoznačně. V třetím, značně rozsáhlém příspěvku *The Evolution of Urban Oligarchies in Irish Towns, 1350–1534* (Vývoj městských oligarchií v irských městech 1350–1534), Kieran Hoare z National University of Ireland v Galway nejprve věnuje pozornost irským historiografickým studiím městského osídlení a měst na pozadí vývoje urbanizace v této zemi, aby pak v druhé polovině článku analyzoval vytváření sebevědomých kupeckých oligarchií zejména v přístavních irských městech. Zámožné kupecké rody postupně získávaly kontrolu nejen na trhu, ale i nad městskými vládami, soudnictvím či mořeplavbou a získávaly vlivné pozice v církvi. Poslední příspěvek v této části publikace zavede čtenáře do Paříže druhé poloviny 19. století. Frédéric Moret z Université Paris-Est, Laboratoire Analyse Comparée des Pouvoirs, jej nazval *Fortification Territories. Fragmentation and Hierarchisation of Parisian Spaces in the 19th Century* (Fortifikační území a hierarchizace pařížského prostoru v 19. století). Autor se zabývá důsledky, zejména těmi problematickými, které pro administrativní členění Paříže, její městskou správu a správní postavení jednotlivých čtvrtí a částí města přineslo pozdní opevnění Paříže v době červencové monarchie (1830–48), zejména skutečnost, že do nově ohrazeného území byly zahrnuty i dosud předměstské obce. Formálně nezastavitelný pás podél hradeb se stal „územím vydědenců“ a posléze mís-

tem ilegální industriální zástavby. Poslední hradby města byly zbořeny až po skončení první světové války!

Třetí oddíl publikace *Religions, Ethnicities, Mentalities, Politics* (Náboženská vyznání, národnosti, mentality, politika) je nejrozsáhlejší a obsahově nejvíce různorodý. Blanka Szeghyová z Historického ústavu Slovenské akademie věd v Bratislavě jej zahajuje příspěvkem *Coexistence of Diversities. Social, Ethnic and Religious Frontiers and Identities in Early Modern Hungarian Towns* (Koexistence diverzit: sociální, etnické a náboženské hranice a identity v raně moderních maďarských městech). Na základě rozsáhlého primárního materiálu se autorka zabývá faktory, které utvářely identity a současně i vnitřní prostorovou strukturu měst v maďarském království v 15. a 16. století. Patřila k nim etnická příslušnost a vyznání měšťanských rodin, především ale jejich ekonomické a sociální postavení. Významnou roli v proměně této struktury sehrály husitské a později turecké války. Do otomanského městského prostoru zavádí čtenáře Markéta P. Rubešová z Univerzity Karlovy v Praze příspěvkem *Living in a Multicultural Neighbourhood. Ottoman Society Reflected in Rabbinic Responsa of the 16th and 17th Centuries* (Život v multikulturním prostředí: otomanská společnost ve světle rabínských Respons z 16. a 17. století). Rabínská responsa – soubory otázek a odpovědí týkajících se práva a náboženského rituálu – zobrazují osmanská města jako heterogenní společenské prostředí zahrnující značný počet individuálních i kolektivních identit a rozdělené proměnlivými mentálními hranicemi. Studie sleduje zejména hranice správní, kulturní a náboženské. Do raně moderních

měst, tentokrát v Transylvánii, nás zavádí také Florin Pintescu z Univerzity Stefan cel Mare v Suceava článkem *Ethnic and Professional Frontiers in Transylvanian Cities from the 16th to the 18th Centuries* (Etnické a profesní hranice v transylvánských městech v 16. až 18. století). Sleduje vliv faktoru hranice na postavení obyvatelstva rumunské národnosti v uvedených městech a přináší důkazy o jeho diskriminaci ve prospěch Maďarů, Sasů a Szeklerů (*Nobiles, Saxones et Siculi*). Také další studie míří na Balkán: Iakovos D. Michalidis ze soluňské Aristotelovy Univerzity ji nazval *From Christians to Members of an Ethnic Community. Creating Borders in the City of Thessaloniki (1800–1912)* (Od křesťanské k etnické komunitě: vytváření hranic v Soluni /1800–1912/). Studie sleduje proces vnitřní etnické diferenciace a posléze i prostorové segregace soluňské křesťanské komunity na sklonku tureckého panství koncem 19. a počátkem 20. století a antagonistické vztahy, které se uvnitř ní vytvářely. Ute Hoffmann z technické univerzity v Saské Kamenici přenáší čtenáře článkem *Ethnic, Social and Mental Frontiers in Intewar Latvia. Reflections from Baltic Germans' Autobiographies* (Etnické, sociální a mentální hranice v předválečném Lotyšsku, jak je odrážejí autobiografie baltských Němců) na sever Evropy a také do méně vzdálené minulosti. Na základě autobiografického materiálu z prostředí lotyšských Němců po roce 1918, kdy Lotyšsko získalo samostatnost, autorka analyzuje mentální a sociální distanci mezi touto „panskou“ vrstvou a podřízeným lotyšským obyvatelstvem, paternalismus a současně obavy minoritních německých obyvatel. Olena Betlii z Akademie Kyjev-Mohy-

la se zabývá v příspěvku *Ubi bene ibi patria. Reading the City of Kiev through Polish and Czech „Spatial Stories“ from the First World War Period* (Vlast je tam, kde je dobře: město Kyjev, jak je zobrazují polské a české „prostorové příběhy“ z období první světové války) tím, jak polská a česká menšina obohatily Kyjev a přispěly ke vzniku specifické identity tohoto města. Do nedalekého Krakova o dvě desetky let později zavádí čtenáře Anna Czocher z krakovské Jagellonské univerzity textem *Kraków or Krakau? Polish Citizens' Reactions to Transformation of Urban Space by the Nazi Occupying Forces* (Kraków, nebo Krakau? Reakce polských občanů na změny vnesené do městského prostoru nacistickými okupanty). Název v tomto případě dostatečně charakterizuje i obsah práce. Okupační úřady ve snaze přeměnit Krakov na čistě německé město vytvářely segregované prostory a lokality i infrastrukturu „nur für Deutsche“. Z Jagellonské univerzity je i Ewelina Szpak, autorka příspěvku *Between Farm and Factory. Peasants in Urban Space in Communist Poland* (Mezi rolnickým hospodářstvím a továrnou: venkované v městském prostoru komunistického Polska). Sociologická analýza adaptace tří typických skupin venkovanů, kteří se stěhovali do polských měst v poválečných letech, a jejich vnímání městského prostoru.

Třetí a poslední oddíl publikace *Reflecting and (Re)Creating Local and Regional Identities* (Zobrazování a obnovování lokálních a regionálních identit) zahajuje příspěvek Jaroslava Iry z Univerzity Karlovy v Praze *Creating Local and Broader Identities. Historical Monographs on Bohemian, Moravian, and Galician Towns, 1860–1900* (Vytváření lokálních a šir-

ších identit: historické monografie o českých, moravských a haličských městech, 1860–1900), který sleduje typy identit prezentované a vytvářené v městské historiografii druhé poloviny 19. století v uvedených částech rakousko-uherské monarchie. Byly to primárně identity lokální, kromě nich však i identity měšťanské a národní. Následující text Jozefa Tancera z Univerzity Komenského v Bratislavě *The Image of the City as a Site of Memory. Bratislava in Modern Travel Literature* (Obraz města jako sídlo paměti: Bratislava v moderní cestopisné literatuře) ukazuje a interpretuje stereotypní zobrazení Bratislavy v cestopisné literatuře rakouských, maďarských a českých cestovatelů z 18. až 20. století – jako pohraničního města, města požitků nebo města svých obyvatel. Ruth Wallach z University of Southern California přispěla článkem *Marketing the City. Place-Making and the Aesthetics of Urban Space* (Marketing města. Utváření místa a estetika městského prostoru). Na projektu, který realizoval známý architekt Daniel Libeskind v nizozemském Groningenu, autorka ukazuje, jak lze uměleckými prostředky připomenout historii města a jeho prostorovou strukturu. Poslední příspěvek v této dlouhé řadě *Between Urban and Rural Culture. Public Use of History and Cultural Heritage in Building Collective Identities (1990–2007)* (Mezi městskou a venkovskou kulturou: veřejné využití historie a kulturního dědictví při vytváření kolektivních identit /1990–2007/), uvádějící čtenáře do současnosti, napsala Luďa Klusáková z Univerzity Karlovy v Praze. Na případech tří periferně lokalizovaných měst – českého, slovenského a francouzského – ukazuje, jak lze v revitalizačních strategiích měst,

v jejich marketingu a při vytváření kolektivní identity využít historické dědictví.

Práce je pozoruhodná a sympatická svou interdisciplinární orientací a nekonvenční otevřeností vůči teoretickým i metodologickým podnětům ze sousedních vědních oborů. Vznikla sice v rámci projektu historického výzkumu, její autoři jsou však historici antropologicky a sociologicky orientovaní. Kromě nich se projektu účastní a do publikace přispěli i sociologové, politolog, jazykovědec, literární vědec, teoretik umění. Většina příspěvků míří do minulosti, včetně nedávné historie, několik z nich se však zabývá i problematikou současnou. Řada studií má tematicky i metodologicky blízko k sociologii města, respektive k urbánním studiím, k sociální a kulturní antropologii, environmentální psychologii a k politické vědě.

Skutečností, že problematika fyzické, politickosprávní a sociokulturní i psychické strukturace prostoru zavedla tuto historicky pojatou práci po tematické, metodologické i pojmové stránce na pole obhospodařované i mnoha dalšími sociálněvědními a humanitními obory, jsou si její autoři vědomi a na mnoha místech ji reflektují, a to především ve třech metodologicky orientovaných statích tvořících první část publikace. Dokládají to mimo jiné i odkazy na významná díla a badatele z těchto sousedních vědních disciplín. Přesto však někteří, z hlediska sledované problematiky významní, autoři, resp. díla, které bylo možné zmínit, jejich pozornosti unikli: například sociolog Max Weber, autor klasické analýzy předmoderního města (*Die Stadt*, 1921), nebo badatelé, kteří se zabývali sociální historií měst – Louis Mumford (např. *The City in History*, 1961)

či Peter Hall (např. *Cities of Tomorrow*, 1988). Nejsou zmíněni ani sociální a političtí geografové, pro které je studium sociálního utváření a fungování objektivních i subjektivních hranic a teritoriální identity obyvatel také důležitým předmětem zájmu. Ve srovnání se sebestředností hlavního proudu současné urbánní sociologie a sociální geografie, s jejich malou citlivostí vůči historické dimenzi problematiky měst a regionů je to však nedostatek skutečně okrajový.

Jednotlivé kapitoly publikace jsou vybaveny rozsáhlým poznámkovým aparátem i bibliografií a čtenář ocení jmenovaný rejstřík společný pro celou publikaci. Dokonalý je anglický překlad textů, jejichž autoři, až na jediného, nejsou rodilými uživateli tohoto jazyka, stejně jako grafické provedení knihy a bezchybný přepis anotací a pramenů uvedených v národních jazycích autorů.

Zájemce o problematiku hranic a územních identit v historické perspektivě se tedy může těšit na čtvrtý svazek v publikační řadě *Frontiers and Identities*, který Tematická pracovní skupina 5 projektu CLIOHRES připravuje a který se bude zabývat hranicemi a identitami na úrovni regionů a států. Za pozornost sociálněvědně orientovaných čtenářů by ostatně mohly stát i publikace ostatních Tematických pracovních skupin projektu k tématům, jako jsou např. Státy, instituce a legislativa; Moc a kultura; Práce, gender a společnost; Migrace; Tolerance a diskriminace; Gender a identity.

Michal Illner